

Den første Møller i slægten

Som søn af en fattig fæstebonde overtog Mads Christensen Morup Mølle i Thy mod at ægte den 20 år yngre møllerenke Sidsel Sørensdatter. Han blev i 1771 den første Møller i slægten, der kom til Krabbesmark og Balleby.

Hadde det ikke været for møllerenken Sidsel Sørensdatter og herremanden på Vestervig Kloster, var der aldrig kommet en Møller til hverken Balleby eller Krabbesmark. Sidsel Sørensdatter blev møllerenke, da hendes mand, mølleren på Morup Mølle, døde en kold februardag i 1771, 58 år gammel.

Møllerenes død var selvfølgelig et stort slag for den unge enke, der nu gik uforsørget hen med to små piger på bare et og tre år.

Men det var ikke det eneste slag, hun fik. Samme år blev Morup Mølles ejendom splittet op og solgt på en auktion. Morup Mølle var foruden en vandmølle en af de største fæstegårde på egnen. Oprindeligt havde det været en hovedgård, men kom siden ind under Tandrup Gods, der nu satte den til salg i mindre parceller.¹

Enken Sidsel Sørensdatter vidste således ikke, om hun var købt eller solgt.

Hun endte med at blive begge dele, takket være herremanden på Vestervig Kloster.

Solgt som medfølgende hustru

Godsejer Moldrup til Vestervig Kloster købte nemlig Morup Mølle i 1771. Han stod nu med en mølle - med tilhørende jorde - uden en fæster til at drive nogle af delene. Problemet var ikke, at vandmøllen stod stille efter møllerenes død; det havde møllersvenden sørget for, og der var vand nok i Hvidbjerg Å til at holde ham beskæftiget.

For den nye ejer var problemet, at Morup Mølle stod uden nogen ansvarlig møller, nu da årets høst nærmede sig.

Det var der imidlertid råd for.

Godsejeren til Vestervig Kloster lod sin betroede ladefoged, Mads Christensen, overtage både møllerenken Sidsel Sørensdatter og fæstet af Morup Mølle. Her Vestervig Kloster, malet af Rademacher, 1740 (Thisted Museum)

Herremanden løste både sit eget og Sidsel Sørensdatters problem ved at lade sin betroede ladefoged, Mads Christensen, overtage fæstet af møllen mod at han kontraktligt forpligtede sig til at ægte møllerenken ved samme lejlighed.

Sidsel Sørensdatter var solgt. For ladefogeden Mads Christensen var det en ganske uventet mulighed for at slå to fluer med et smæk. Trods sine 46 år var han stadig ungkarl, og han havde endnu til gode at få foden under eget bord. En bestilling som kongelig privilegeret møller med et større jordtilliggende i fæste og en enke på bare 26 år - det var et tilbud han ikke kunne afslå.

Mads Christensen var da også en mand med ambitioner. Som søn af en fattig fæstebonde havde han siden sin ungdom målbevidst arbejdet på at slippe ud af fattigdommens og hoveriets åg.

Mads Christensens slægt havde i generationer været fæstebønder i Ydby sogn i det sydlige Thy. Hans far og farfar havde fæstet en gård i Sinderup, sognets høstbeliggende over skrænterne ned mod Nissum Bredning. Hans morfar og oldefar havde også været fæstebønder, af Ydby Annex Præstegård neden for sognets kirke.

Ikke at Mads Christensen var vokset op i dybeste armod. Jorden var fed i Ydby, og fra gravhøjene bag gården havde han haft en udsigt mod store vidder til alle sider. Men Mads Christensen var vokset op med en far, der på alle de bedste dage måtte forlade sine egne marker for at gå på hoveri for herremanden.

Hoveriskruen strammede

Nok havde faderen haft fod under eget bord, men den gang var det ikke ualmindeligt, at herremanden krævede op til 250 dage årligt, og var der problemer, kunne herremanden straffe hovbønderne, som det passede dem. Prygl var en dagligdags foreteelse.

For den unge Mads Christensen var det ikke det liv, der var udlagt for ham. Som den yngste søn havde han ingen udsigt til at overtage faderens gård. I stedet arbejdede han sig op blandt herregårdens karle - og endte med en plads som herremandens betroede ladefoged.

På den tid var Vestervig Kloster et meget stort gods med et omfattende tilliggende af både hovedgårdsjord og fæstegods. Som ladefoged var Mads Christensen ansvarlig for det praktiske arbejde med at sætte karlene i arbejde i laden og på marken og skulle tilsige arbejdskraft fra hovbønderne til hoveri, mens ridefogden stod for det administrative og den overordnede ledelse.² Selv har han næppe svunget pisken over fæstebønderne; viste en af de tilsagte bønder sig vanskelig, var det som oftest en sag for ridefogeden.

Men ikke desto mindre havde Mads Christensen ikke nået sine ambitioners mål; han havde efterhånden passeret sin bedste alder, stadig uden familie og uden en passende gård at drive.

Herremandens tilbud om at fæste vandmøllen i Morup var en chance, Mads Christensen ikke kunne lade passere. Møllen havde to kværne, en udskænkning, en ålekiste med god ålefangst og i tilgift et landbrug, der var flere gange større som faderens.

Men hvad vigtigere var: Herremanden krævede ikke hoveriarbejde af mølleren. I stedet skulle Mads Christensen blot erlægge et landgilde på 53 rigsdaler 2 mark, foruden et mindre antal brolam og høns for at benytte den østre bro om mølleri.

Skatten til Kongen stod selvfølgelig i forhold til møllebrugets størrelse: Hvor faderens hartkorn var ansat til 3 tønder og 6 skæpper, ville Mads Christensen få et mølleri, der inklusive mølleskyld var sat til 11 tønder, 4 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album.

Endte som velhavende

Til gengæld for skat og landgilde kunne Mads Christensen se frem til en fast indtægt fra fæstebønderne, der havde pligt til at bruge godsets egen mølle. Netop møllevangen og den

medfølgende maleafgift gjorde datidens møllere til de mest velhavende inden for bondesamfundet. For hver skæppe korn, bønderne fik formalet på møllen, måtte Mads Christensen tage en told med toldkoppen, foruden en afgift for den del, bønderne måtte ønske forarbejdet til mel eller gryn.

Møllerne havde den gang ord for at tage rigeligt til sig med toldkoppen, "hvis man skal fæste lid til de talrige talemåder, hvoraf en går ud på, at man egentlig skulde være tilfreds, hvis man blot fik sækken hjem igen".³

Så for Mads Christensen (ane nr. 32) var der ingen tvivl. Han skrev under på fæstebrevet den 31. juli, og den 18. oktober 1771, da høsten var kommet i hus, stod brylluppet med møllerenken Sidsel Sørensdatter (ane nr. 33) i Bedsted Kirke.

Morup Mølle var en usædvanlig god "medgift", og den blev senere officielt betegnet som en af de bedste møller i Thy.⁴ For Mads Christensen blev det da også kilden til en voksende velstand.

I 1783 havde han købt Lodberg sogns kongekorntiende fra Vestervig Kloster, og han havde efterhånden også råd til købe sin egen gård på knap 10 tdr. hartkorn. Den lå bakken i Sindrup, hvor han selv var vokset op. Måske havde han tænkt sig at trække sig tilbage hertil med sin Sidsels Sørensdatter, men det nåede han aldrig. Ved hans død i 1788 var gården fæstet ud til to beboere.

Skiftet efter ham viste et stort og velhavende bo: I hjemmet fandtes blandt andet en bibel, en huspostille og andre gudelige bøger, et sølvbæger, 10 sølvspiseskeer, en vest med tre dusin sølvknapper og en blåmalet postvogn.

Her beskrives møllens stuehus med alle sine værelser og kamre: først og fremmest den store stue, så en mælkestue og en stue, kaldet "vestre stue", foruden en ølkælder, et kammer til pigerne, et køkken, et bryggers, et kammer til møllesvenden, et toldkammer og et lidet gæstekammer. Karlenes kammer lå, som typisk var, i stalden.⁵

Ifølge folketællingen fra året før var der to karle og en pige i møllen.

Herremand på Kabbel

Efter Mads Christensen Møller fulgte Møller'ne i slægtled for slægtled.

Mads Møller døde i maj 1788. Sidsel Sørensdatter var nu møllerenke for anden gang, denne gang alene med fire mindre børn foruden de to hjemmeboende piger fra første ægteskab.

Det blev møllerparrets førstefødte søn, Søren Madsen Møller, der kun 15 år gammel overtog driften af Morup Mølle efter faderens død. Søstrene Sidsel Maria på 13 og Anna på seks år måtte som lillebroderen Christen Madsen Møller (ane nr. 16) på otte finde deres egne veje i livet

Christen Madsen Møller stod imidlertid ikke tilbage for sin far. Han tog ud at tjene som karl, arbejdede sig op og blev i 1804 blev han bestyrer af herregården Kabbel, kun 24 år gammel. Få måneder senere ægtede han jomfru Stine, den jævnaldrende datter af Kabbel, Ane Kirstine Breinholt (ane nr. 17).

Syv år senere stod han som ejer af Kabbel gods, der lå så smukt på Lem Vigs østre bred, med parkanlæg og en strålende udsigt ud over Nissum Bredning og det hjemlige Thyland mod nord.

Parret nåede at få fire børn, tre piger foruden sønnen Christen Breinholt Møller (ane nr. 8), før Christen Madsen Møller døde i 1814, kun 33 år gammel.

Efter mandens død fik enken kongelig bevilling til at sidde i uskiftet bo. Født værge for børnene var svogeren fra Morup Mølle, Søren Madsen Møller, mens enkens værge var en svoger fra Nørre Vinkel på den anden side af Lemvig, Jens Stokholm. Også her var der forbindelse til Morup Mølle, idet hans bror, Peder Stokholm fra Legind i Thy, var gift med en søster til

Møllerne på Kabbel

Lemvig Møllegaard 1879 (t.v. efter maleri af Niels Bjerre, Lemvig Museum), der tilførte Niels Breinholt, den sidste Breinholt på Kabbel (oldebarn af ane nr. 34). Den første var gamle Christen Jensen Breinholt (ane nr. 34); efter hans død blev gården overtaget af møllersønnen Christen Madsen Møller (ane nr. 16) fra Thy.

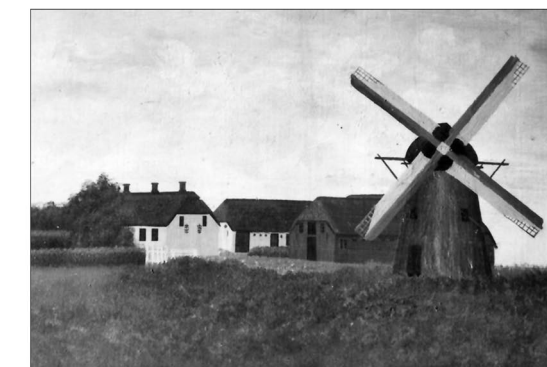
For at spare bønderne østen for byen for den trælse tur bakke ned og bakke op til Lemvig Møllegaard byggede Niels Breinholt Nr. Lem Mølle (t.h. efter billede på Lemvig Museum).

En erindring om møllen af Peter Vinkel Sidelmann lyder:

"Jeg kom til at mindes mine år som bestyrer på Nr. Lem Møllegård. Jeg var fæstet som bestyrer af gården, og der var samtidig fæstet en bestyrer på møllen. Hen på vinteren blev han angrebet af spansk syge, så jeg måtte til at bestyre møllen også, hvad der gav mere at bestille, men det var også interessant at sætte sig ind i. Jeg vil her prøve at beskrive, hvordan alt var indrettet. Det var en stor firevinget mølle, som skulle drejes efter vinden og sejlet lægges på.

Et stort tandhjul med sving uden for møllen ordnede det. Forneden i møllen var der plads til al indlevering og udlevering af korn. En mægtig ege-stamme stod i midten og gik helt op til toppen.

Forneden hvilede den på en svær tværbjælke i en oliepande, og foroven var anbragt et meget stort tandhjul med træknage, hvortil alle de forskellige kværne m. m. kunne tilkobles, når de var i brug. På første loft var anbragt en stor pillesten, hvorpå der blev lavet gryn, både store og små, samt renset alt, hvad der blev lavet til mel. Den var omgivet af en riflet stålskærm som tog alle spirer og snavs fra. Den roterede med voldsom fart. To store kværne fandtes også, en kunst-kværn og en rhinsk-kværn. En stor stålvalse blev brugt til at

valse havregryn på, samt valset havre. Der foruden var der nedstyrtningskakte til triøren og melsigten, som var forneden. Melsigten var en firkantet, lang, silke-betrukket sigte, som kunne gøre melet lige så fint, som det man købte. Alle tilkoblingshjul var med træknager, der ret tit blev gnedet med grafit, så det kunne gå nogenlunde lydløst. Måtte tit efterses. Vi malede meget for omegnen, desuden for tre købmænd i Lemvig. Der blev også lavet rugmel. Triøren blev brugt meget om foråret."⁷

Morup Mølle, ejet af den første Møller i slægten, er i dag en hyggelig kro. Her står Erling og Christen på broen over møllebækken, mens Lars fotograferer.

Christen Madsen Møllers søster. Da der senere holdes skifteforretning, har han og en tredje svoger, Niels Chr. Lund fra Kongensgård i Nørre Nissum, ”som Samfrænder at behandle Skiftet”.⁶

Som fortalt i kapitel 49, Kærlighed på Kappel, gik det nemlig hverken værre eller bedre, end at enken fandt sammen med svogeren fra Nørre Vinkel, der i mellemtiden var blevet enkemand.

Nørre Vinkel og Krabbesmark

For sønnen Christen Breinholt Møller betød det, at han som voksen kunne overtage sin stedfars gård, Nørre Vinkel, da han som 21-årig i 1829 giftede sig med Anne Madsdatter (ane nr. 9). Men Nørre Vinkels historie er en længere historie, der fortæller i kapitel 47 om Slægtens og Jane Aamunds Nørre Vinkel.

Christen Breinholt Møller fik 8 børn, fire af hver, og den yngste søn, Christen Breinholt Stockholm Møller (ane nr. 4), lagde næste sten til slægten - og indtog slægtsgården Krabbesmark. Som 27-årig købte og betalte han i 1869 Krabbesmark med sine egne penge, og først tre år senere giftede han sig med Ane Marie Vinkel Pedersen (ane nr. 5).

Parret på Krabbesmark fik 9 børn. Den ene af dem var Jens Christian Agger Møller (ane nr. 2K), der født i 1875 overtog Krabbesmark i 1903 - og giftede sig med sin kusine i Balleby, Marie Jensen (ane nr. 3K). Deres historier fortæller i flere andre kapitler.

Et andet af parrets børn var Agnes Møller (ane nr. 2B), der giftede sig med sin fætter fra Balleby, Kristian Jensen (ane nr. 3B). Også deres historie har sit eget kapitel.

De to par fik tilsammen 14 børn – som alle er denne anetavles nr. 1, og alle på nær en enkelt Balleby er døbt Møller efter den første Møller fra Morup Mølle.

Morup Mølle Kro

Modsat Morup Mølle er Krabbesmark og Balleby fortsat i slægtens eje – den første endog med mølle på.

Tilbage i Morup i Thy har den gamle vandmølle for længst kværnet sit sidste korn. Mølle-dammen er væk, men Hvidbjerg Å smyger sig stadig idyllisk langs det gamle møllehus.

En kort periode blev Morup Mølle forvandlet til naturhøjskole, men ellers er det krodriften, der har domineret møllen i det 20. århundrede. I dag er Morup Mølle kendt som en gedigen og gammeldags kro, der trækker tyske turister på ferie og lokale thyboere til enkebal.

Møllerenken Sidsel Sørensdatte har ingenlunde levet forgæves.

NOTER

- 1 Morup Mølle, der lå i Bedsted sogn med et tilliggende i Ørum sogn, blev i 1771 splittet op ved en auktion. Mads Christensen Møllers fæstebrev er indført i fæsteprotokollen for Tandrup og Koustrup, men det var udstedt af Moldrup til Vestervig Kloster (La. Fæsteprotokol for Tandrup og Koustrup 1719-1855).
- 2 “Hoveriet ved Vestervigkloster”. Historisk årbog for Thisted Amt 1955, s. 310. Johan Hvidtfeldt (red.): “Håndbog for danske Lokalhistorikere”. Kbh. 1952-56. Alfred Kaae: “Vestjyske godsejere og deres bønder”. Hardsyssel årbog 1965, s. 27. Birgit Løgstrup: “Bundet til jorden”. Kbh. 1987, s. 120.
- 3 Peter Skautrup: “Stubmøllen”. Købstadmuseet “Den gamle by” Aarbog 1930 og 1931. Århus, s. 86 ff. Henv. s. 104.
- 4 Knud Agaard: “Physisk, oeconomic og topografisk Beskrivelse over Thy”. Viborg 1802. Historisk Aarbog for Thisted Amt 1939.
- 5 La. G88. Tanderup Gods. 12. Skifteprotokol 1772-1826. Bd. 4. Fol. 130b ff.
- 6 Se under Nr. Vinkel, afskrifter af skifte mm. foretaget af Alfred W. Josephsen, Jelling
- 7 Slægtsbladet Sidemann, 15. årgang.